
TÁJÉKOZÓDÁS

SZILÁGYI ISTVÁN

Politikatudomány Spanyolországban

„A politikatudomány megteremtésének munkája még csak a kezdeteinél tart. A politikatudomány olyan diszciplína, amely nemrég jelent meg és intézményesedett egyetemeinken” (Ciencia Política 1989: 3) — írja Ramon Cotarelo, az egyik legnevesebb spanyol politológus professzor, a „madridi csoport”¹ meghatározó egyénisége, a McGraw-Hill kiadó politológia-szociológia szakos hallgatók számára készült alaptankönyve első fejezetének bevezető soraiban.

Álláspontja homlokegyenest ellenkezőnek látszik a szintén a madridi Complutense egyetemen oktató, a kötetet szerkesztőként jegyző Manuel Pastor felfogásával, aki a spanyol politikatudományról írott bevezetőjében a reneszánsztól eredezteti és vezeti le a honi politikai gondolkodás politológiával összefüggésbe hozható műveit és gondolatköreit (Ciencia Política 1989: XI–XXIV).

Melyiküknek higgyünk? Hol van az igazság? Egyazon egyetem ugyanazon tanszéke két vezető professzorának nézetei között ekkora a szakadék? Feloldható-e és elviselhető-e ez a mélynek tűnő szemléletbeli ellentmondás egy alaptankönyv esetén? A válasz az utóbbi kérdésre mindenképpen igen, ha nem tévesztjük szem elől azt a körülményt, hogy Manuel Pastor egy folyamatot vázol, míg Ramon Cotarelo a spanyol politikatudomány helyzetét veszi alapul, a megvalósult eredmény felől közelíti meg a témát.

A két szempont együttes figyelembevételének szükségességére és elválaszthatatlanságára Manuel Pastor is utal a kötet legelején: „... az itt közölt munkák az új spanyol politikatudományt illusztrálják, mivel valamennyi szerző a szigorú értelemben (sensu stricto) vett politológusok első generációjához tartozik, s azt jelzi, hogy ez a tudományterület emancipálódott a jogi tanulmányok hagyományos gyámködése alól” (Ciencia Política 1989: X).

Az tény, hogy közvetlenül vagy közvetve a politikatudományi vizsgálódások tárgyát alkotó társadalmi jelenségek Spanyolországban a harmincas évek végéig, a negyvenes évek elejéig formálisan is a politikai jog², az alkotmányjog, az államelmélet, a jogfilozófia és a szociológia keretei közé nyertek besorolást. Tartalmi tekintetben ez a helyzet még az ötvenes években is megingathatatlanak látszott, noha akkor már a spanyol politikatudomány túljutott intézményesültsége kamaszévein, s megjelentek az első politikatudományi alapművek is. (Sanchez Agesta 1955; Ollero 1955.)

A spanyol politikatudomány mint a „demokrácia tudománya” a felbomlóban lévő puha diktatúra (dictablanda) utolsó éveiben, majd 1975 után Franco halálát követően, a demokratikus átmenet és konszolidáció időszakában erősödött meg és ért el fellendülést. Az elementáris erővel feltörő társadalmi igények megfelelő anyagi támogatással kísérve a jogtudományok mellé zárkóztatták fel a kíváló teljesítményeket nyújtó spanyol politológiát.

A SPANYOL POLITIKATUDOMÁNY KIALAKULÁSA, INTÉZMÉNYESÜLÉSE

A spanyol politikatudomány önálló, akadémiai diszciplínává alakulása, intézményesülése, kutatási területeinek és módszereinek megszilárdulása az elmúlt ötven év alatt következett be. Előzményei azonban a reneszánsz és a barokk kor gazdag hagyományaihoz nyúlnak vissza. Az egyházi köntösben jelentkező, az emberi és az isteni hatalomról, a történelemről, a népek és a háborúk jogáról, a kormányzásról latin és spanyol nyelven értekező traktátusok, geszták, krónikák az Arany Században (Siglo Oro 1519–1665) az irodalom és a művészetek virágzása mellett a teológiai, a filozófiai, a jogi és a politikai gondolkodás fejlődésében is fontos szerepet tölthettek be. Messzi földön híres volt a dominikánus *Francisco de Vitoria*³ atya által teremtett *salamancai* és a rendtársa, *Bartolome de las Casas*⁴ szellemi irányítása alatt álló *sevillai iskola*.

Különleges jelentőségre tett szert a spanyol barokk politikai gondolkodásban a Tacitus csoport, a tacitismo irányzata. Legfőbb képviselője Baltasar Alamos Barrientos volt, aki ibérföldön először mondta ki, hogy „a politika problémája önmagában véve tudomány”.

A spanyol politikai gondolkodás másik nagy korszaka az 1808. május 2-i madridi franciaellenes felkeléssel kezdődött függetlenségi háborútól az 1936. július 18-ig, a polgárháború kirobbanásáig terjedő időszakra esik.

Az új hatalom legalitásának elvi alapját a politikai jog tárgykörében alkotó, a nemzeti szuverenitást a nemzeti monarchia alapjának tekintő *Francisco Martinez Marina* szolgáltatja, aki ugyanakkor a spanyol parlamenti mentalitást is a régmúltból eredezteti.

Az abszolutizmus éveiben azonban betiltották (1820-ig) a politikai jog és az alkotmányjog oktatását — jöllehet 1812-ben fogadták el a liberális cadizi alaptörvényt.

Az 1830-as évekre esik *Juan Donoso Cortés*⁵ és a katolikus „konzervatív szociológus” *Jaime Balmes* munkássága.

1812 és 1890 között ugyanakkor liberális és demokrata „politikai kiskáték” sora születik az alkotmánnyal és a pártokkal kapcsolatos problémákról.⁶

1876-tól lép színre a *Joaquin Costa*, *Adolfo Posada* és *Gumersindo de Azcarate* agrárkollektívizmussal kacérkodó irányzata, amely a nagy európai kortársak — Gaetano Mosca, Wilfredo Pareto, Robert Michels és Karl Schmitt — munkásságával párhuzamosan megveti a modern spanyol politikai jog, szociológia és politikatudomány alapjait.

A 19. század végén jelenik meg a legendás Ganivet, Unamuno, Azorin, Maeztu névvel fémjelzett „98-as”, majd két évtizeddel később az Ortega y Gasset és Azaña vezette „14-es” nemzedék.

Ebben a történelmi szakaszban lépnek színre az elméleti alapozás igényével a *szocialista doktrínák képviselői* is: Fernando de los Rios (humanista szocializmus), Julian Besteiro (revizionizmus), Luis Araquistain (radikális marxizmus), Andreu Nin (marxizmus-leninizmus), Pi y Margall (föderalizmus), Anselmo Lorenzo (anarchizmus).

A 19. század végétől a 20. század harmincas éveiiig, a már említett *Adolfo Posada* (1860–1944) munkásságához kapcsolódva éri el a spanyol politikai jog és politikatudomány intellektuálisan az akadémiai szintű érettséget. Posada enciklopédikus jellegű munkásságát⁷ *José Ortega y Gasset* (1883–1955) filozófiai, politikaelméleti⁸ és szervezői tevékenysége⁹ tetőzi be. Az általa életre hívott *Revista de Occidente* mellett a század első harmadában több más, a politikatudománnyal kapcsolatban álló folyóirat is megjelent, az Ortega, Araquistain és Azaña szerkesztette *España* (1915), a Maeztu alapította *Accion Española* (1931), az Araquistain által 1934-ben indított baloldali *Leviatán*.

A polgárháborútól az ötvenes évek közepéig tartó időszak az „intellektuális sivatag” kora. Ennek ellenére a rezsim által teremtett intézményes keretekben a negyvenes évektől megindul a politikai gondolkodás és az ideológiai hazugságoktól, valamint a propagandisztikus kliséktől fokozatosan megszabaduló politikatudomány rekonstrukciója.

1939-ben Madrid székhellyel hozzák létre a *Politikatudományi Intézetet* (*Instituto de Estudios Políticos*). A központ gondozásában 1941-től jelenik meg — a fejlécén 1975-től új korszakot jegyző — fundamentális jelentőségű *Politikatudományi Szemle* (*Revista de Estudios Políticos*). A jelzett időszakban mindkettőt Alfonso Garcia Valdecasas, Ortega régi tanítványa igazgatta.

A legnagyobb ideológiai nyitás azonban Carlos Ollero vezetése alatt következett be, aki az intézet igazgatótanácsában helyet biztosított a spanyol politikatudomány olyan liberális és szocialista eszmeiségű képviselőinek is, akiknek a demokratikus átmenetről frott művei a korszak-

kal foglalkozó kutatók számára kötelező olvasmánnyá lettek (Garcia San Miguel 1981; Morodo 1984; Díaz 1978; 1987; 1990).

Az intézet munkájában természetesen nagy szerephez jutottak a Franco diktatúra legitimációjának érvrendszerét kidolgozó konzervatív ideológusok–politológusok is. Sokan közülük a gyakorlati politika színpadára léptek. Az irányzat legjelentősebb személyiségének *Manuel Iribarne Fraga* tekinthető, aki egy ideig az intézet igazgatója és a hatvanas években Franco reformokkal kacérkodó tájékoztatásügyi és turisztikai minisztere volt. A demokratikus átmenet (1975–1982) és konszolidáció (1982-től) első tizenkét (1975–1987) éve alatt a konzervatív Népi Szövetséget (*Alianza Popular*) vezette. Parlamenti képviselő, Galícia miniszterelnöke. Számos, a polity és a politics tárgykörébe tartozó mű szerzője (Fraga 1972; 1977; 1980; 1981; 1987).

A politikatudományt az egyetemeken 1944-ig a jogi karokon a politikai jog (*derecho politico*), az alkotmányjog (*derecho constitucional*), az államelmélet (*teoria del estado*) és a jogfilozófia (*filosofia del derecho*) keretein belül művelték. 1944-ben jött létre a *Madridi Egyetem Politikatudományi és Közgazdasági kara*. Huszonöt év után választották szét a politológiát a közgazdaságtantól, s 1974-ben hozták létre a *Complutense Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Fakultását (Facultad de Ciencias Políticas y Sociología)*. Ez a hagyományosan jogi szemléletű tanszékek tartalmi munkájának és elnevezésének megváltozását és a Spanyolország-szerte nagy tekintélynek örvendő fővárosi univerzitás által létrehozott új (tudomány)szervezeti rend széles körű intézményesülését eredményezte.

A politikatudomány önállósulási folyamatát hivatalosan egy 1983-ban kibocsátott miniszteri rendelet zárta le.

A jogszabály konstátálta az autonóm ismeretekkel és kutatási területtel rendelkező politikai jog és politológia szétválását, elkülönülését. A dekrétumban foglaltak gyakorlati érvényesítése szervezetileg sem okozott nagy nehézséget, mivel a vázolt kereteken belül néhány egyetemen a vezető professzorok körül már az ötvenes évek közepétől politikatudományi „iskolák”, „csoportok” jöttek létre. *Granadában* Luis Sanchez Agesta, *Salamancában* Enrique Tierno Galvan¹⁰, Pablo Lucas Verdu¹¹, Raul Morodo, *Barcelonában* Manuel Jimenez de Parga¹², Jordi Solé Tura¹³, *Lagunában* (Tenerife) José Maria Hernandez Rubio¹⁴ voltak a meghatározó személyiségek.

A *Madridi Egyetem Politikatudományi és Közgazdasági Karának Államelmélet és Alkotmányjog tanszékén* a már említett Carlos Ollero professzor¹⁵ vezetésével alakult ki a politológusok „nagyapákként” emlegetett idősebb¹⁶ és „unokákként” aposztrofált, mára már középkorúvá élemedett generációja.¹⁷

Az érintett egyetemek politikai jog és jogfilozófia tanszékein, valamint a frankóista érában alapított *Közvéleménykutató Intézetben (Instituto de la Opinión Pública)* ugyanakkor megjelentek a politikai szociológia nemzetközi hírnévre szert tett spanyolországi képviselői (Elias Díaz, Gregorio Peces-Barba, Luis Garcia San Miguel, Francisco Lapor-

ta, Juan José Linz, Salvador Giner, José Maria Maravall, Ludolfo Paramio, José Felix Tezanos és mások). A demokratikus átmenet időszakában többen közülük a Complutense Egyetem professzorai lettek (José Maria Maravall, Ludolfo Paramio, Salvador Giner).

Szintén Madridban, a Politikatudományi Fakultáson, Carlos Ollero tanszékén tanított Manuel Fraga Iribarne és José Antonio Maravall.¹⁸ Sok spanyol szerző — mint Francisco Ayala¹⁹, Manuel Garcia Pelayo²⁰, Juan José Linz²¹ — politikai vagy személyes okokból a Franco-érában a külföldi száműzetést választotta. Ezek a tudósok amerikai egyetemeken tanítottak, megismerték a nemzetközi politikatudomány legújabb eredményeit és angol nyelven publikáltak. Munkásságuk és kapcsolataik nagymértékben hozzájárultak a demokratikus átmenet időszakában színre lépő fiatal politológusgeneráció szakmai sikereihez.

A SPANYOL POLITIKATUDOMÁNY „ARANYKORA”

A spanyol politikatudomány igazi megerősödése és fellendülése 1975 után, a demokratikus átmenet és konszolidáció periódusában következett be. A hetvenes évek közepétől született alaplécek, könyvek és publikációk lefedték az UNESCO 1948-as konferenciáján meghatározott kutatási területeket, valamint a *polity*, a *politics* és a *policy* teljes szféráját.

A demokratikus rendszer megteremtésének szükségleteihez kapcsolódva foglalkoztak a politikai folyamatok komplex elemzésével (Garcia San Miguel 1981; Linz 1981; Santamaria 1981; Maravall 1984; Morodo 1984; Aguila Tejerina y Montoro 1984; Díaz 1987; Tezanos-Cotarelo-de Blas 1989), a döntési folyamatok és a civil társadalom problémájával (Díez años en la vida de los españoles 1976; Tezanos 1978; La opinión publica española: del franquismo a la democracia 1982; Murillo Ferrol y otros 1983; Espana diez anos después de Franco 1987; Pérez Díaz 1987), a választási rendszer, a választási eljárások és az alkotmányozási folyamat kérdéseivel (Garcia de Enterría 1978; Hernandez Gil 1982; Linz y Montero 1986; Ollero 1986; Peces-Barba 1988).

Vizsgálták az intézmények, politikai szervezetek, mozgalmak, pártok, eszmék, elméletek történetét, működését és társadalmi hatását (Miguel 1975; Carrillo 1977; Esteban 1977; Díaz 1978; Maravall 1978; Ramirez 1978; Guerra 1979; Morodo 1979; Esteban-Lopez Guerra 1982; Tezanos 1982; Guerra 1984; Vilar 1984; Catolicismo en España 1985; Moran 1986). Foglalkoztak a nemzetközi politikai viszonyok elemzésével (España, un presente para el futuro [vol. II.] 1984; Pensamiento jurídico y sociedad internacional 1986; Mesa 1988).

A felsorolt megközelítések a spanyol politikatudományi kutatások bizonyos fokú pragmatikus irányultságát tükrözik. A fő vizsgáldási irányok elméletileg és gyakorlatilag is a demokratikus átmenettel összefüggő problémakörökhöz kötődnek, azokból ágaznak el.

Ezt tükrözi a *Mai Témák könyvkiadó* (*Ediciones Temas de Hoy*) neves közszereplők, pártvezetők (Julio Anguita, José Maria Aznar, Felipe Gonzalez, Alfonso Guerra) tevékenységét, életútját bemutató sorozata (Casas 1990; Palomo 1990; Gutierrez–Miguel 1990; Fuente 1991; Miralles–Satué 1992), és a *Planeta spanyol tükör* (*Espejo de España*). (Morán 1991; Balanso 1991; Umbral 1991; Guerra 1992), valamint az elméleti műveket is tartalmazó *Dokumentumgyűjtemény* (Colección Documento) szériája (Benegas 1990; Aznar 1991). Hasonló megfontolásokat követ a *barcelonai Plaza y Janes* (Diez años en la vida de los españoles 1986; De la Cierva 1987) is.

Nem feledkezhetünk meg a *Tecnos* egyetemi tankönyveiről (Ferrando Badia 1982; 1985; Parga 1983; Palomeque Lopez 1991) sem a spanyol alkotmány kulcskérdéseivel foglalkozó zsebkönyv sorozatáról (Bassols Coma 1988; Blanco Valdés 1990), sem a *Civitas*, a politológiával határterületet alkotó alkotmányelméleti, jogfilozófiai, jogelméleti elemzéseket publikáló tevékenységéről.

Spanyolországi székhellyel működik a nyugati világ egyik legnagyobb kiadója, a *Huszonegyedik Század* (*Siglo XXI*) kiadó, amely már az ötvenes évek elejétől naprakészen nyomon követte, s történelmi, szociológiai, politológiai, pszichológiai, államelméleti, filozófiai és klasszikusok sorozatával a hispán kutatók rendelkezésére bocsátotta Marx, Freud, Foucault, Gramsci, Miliband, Poulantzas, Jessop, Laclau, Balibar, Carrillo Azcarate Claudín, Offe, Habermas, valamint a harmadik világbeli, az egyesült államokbeli, és más — zömmel kortárs — szerzők szellemi termékeit. A Siglo XXI. Editoresnek Kolumbiában, Argentínában és Mexikóban is van fiókvállalata. Szerepe a spanyol politikatudomány létrehozásában megszilárdításában, valamint az ibéramerikai gondolkör és együttműködés kialakításában nehezen becsülhető túl.

A Huszonegyedik Század kiadó szorosan együttműködik az 1977-ben a Közvéleménykutató Intézet helyett *Szociológiai Kutatások Központja* (*Centro de Investigaciones Sociológicas – CIS*) néven létrehozott intézettel, amely a spanyol politikai szociológia és politikatudomány nemzetközileg is élenjáró műhelyévé vált. Folyóirata a *Spanyol Szociológiai Kutatási Szemle* (*Revista Española de Investigaciones Sociológicas – REIS*) külföldön is nagy presztízsnek örvend.

Igen jelentős kiadói tevékenység folyik a különböző *spanyol egyetemeken* is. Egy magára valamit is adó felsőoktatási intézmény önálló társadalom- és politikatudományi folyóirattal, esetenként komoly elméleti értéket képviselő monográfiával (Cantabria — *El futuro de las autonomias territoriales* 1990; Laguna — Juan Hernandez Bravo 1987; Valencia — Alvarez Conde 1989; Zaragoza — Míguez Gonzalez 1990) jelentkezik.

1985-től szervezetileg is tovább erősödik a felsőoktatási intézményekben folyó politológia oktatása. A Complutensehoz hasonlóan Politikatudományi és Szociológiai kart hoznak létre a Barcelonai Autonóm Egyetemen, Granadában és a madridi levelező képzéssel foglalkozó Nyitott egyetemen (UNED). A többi felsőoktatási intézményben a Jogi,

a Közgazdasági, az Informatika és a Bölcsészeti Fakultások erre szerveződött politológiai, nemzetközi viszonyok, politikai szociológiai, közgazdaságtudományi, politikai gondolkodás története, alkotmányjog, politikai jog stb. tanszékein, s bizonyos kormányintézetekben (Iberamerikai Együttműködési Intézet, Szociológiai Kutatások Központja) folyik a politikatudomány egyetemi szintű graduális és posztgraduális művelése.

A szakos hallgatók *Az öt éves, két ciklusra*²² osztott képzés folyamán kötelező jelleggel az alább felsorolandó tárgyakat hallgatják. *Első év:* Bevezetés a politikatudományba, Általános Szociológia, Közgazdaságtan, Alkalmazott Statisztika, Filozófia és társadalomtudományok módszertana, Modern és jelenkori társadalom és politikatörténet. *Második évfolyam:* A társadalomtudományi kutatás technikái, politikai eszmék és formák története, gazdasági szerkezet, a magánjog intézményei, emberi földrajz. *Harmadik szemeszter:* közigazgatástan, jelenkori társadalomstruktúra, nemzetközi viszonyok, jelenkori politikai rendszerek és szervezettek, munkajog, államigazgatási jog. *A második ciklus* (negyedik és ötödik tanév) *folyamán* a hallgatóknak a különböző kódszámmal ellátott szakirányú *tantárgycsoportokból* kurzusonként ötöt kell választaniuk. A lebonyolítás konkrét módja az adott tanszékre van bízva. A politikatudomány és közigazgatás szakon végzett hallgatók a Complutense egyetemen hat szakirány (politikatudomány; közigazgatástan; nemzetközi tanulmányok; társadalmi munkaviszonyok; politikai szociológia, latin-amerikai tanulmányok) között választhatnak. Megszervezték a posztgraduális képzési fokozatot és szabályozták a doktori cselekmények lebonyolításának rendjét is. A témákat, a pályázati és az alkalmazási feltételeket évről évre könyv alakjában közzéteszik.

Spanyolországban a politológusképzésben különböző egyetemi tankönyveket használnak. Ezek megírásában a legkiválóbb erők vesznek részt. E munkák komoly értéket képviselnek, iskolateremtő erővel bírnak. Ennek megfelelően szakmai presztízsük igen magas és ez a szerzők anyagi megbecsülésében is kifejezésre jut. A Spanyolországban használatos alapművek (Lucas Verdu 1969; Sanchez Agesta 1986; Ferrando Badia 1982; 1985; Parga 1983; Cotarelo y otros 1987; A de Blas y Cotarelo 1988; Ciencia Política 1989) között jelentős szemléletbeli, felfogásbeli különbségek vannak. Egyeseken még erősen érződik a politikai jog–közjog hatása (Lucas Verdu, Sanchez Agesta), mások az intézményes-strukturalista megközelítés szellemében (Parga 1983; Ferrando Badia 1985) íródtak. Erősen államelméleti ihletésű művekkel (Cotarelo y otros 1987; A de Blas y Cotarelo 1988) is találkozunk és komplex politikaelméleti elemzéseket is olvashatunk (Ferrando Badia 1982; Ciencia Política 1989).

A spanyol politikatudomány professzionális szintre emelését a nagy öregek („nagyapák”) kezdték el, és az „unokák” nemzedéke fejezte be. A folyamatban kiemelkedő szerepre tettek szert a már említett „madridi csoport” tagjai: *Andres de Blas, Ramon Cotarelo, Jose Ramon Montero, Manuel Pastor és Carlos Alba.*

Tevékenységükre, felfogásukra nagy hatást gyakorolt az angolszász, a német és az olasz politikatudományi gondolkodás.

A Franco-érában többen közülük brit, német és itáliai egyetemeken folytatták tanulmányaikat, lettek azon intézmények professzorai és különböző nemzetközi folyóiratok szerkesztőbizottsági tagjai. A Gianfranco Pasquino szerkesztésében, Stefano Bartolini, Maurizio Cotta,²³ Leonardo Morlino²⁴, Angelo Panebianco közreműködésével készült tankönyvet²⁵ 1988-ban fordították le spanyol nyelvre, s azóta a bolognai-firenzei iskola kiváló munkája a spanyol politológiai oktatás egyik alternatív tananyagaként szerepel. Giovanni Sartori klasszikussá vált műve²⁶ is ugyanúgy otthonra lelt Spanyolországban, mint Panebianco pártmodellekről írott könyve (Panebianco 1990).

A hispán felsőoktatásban folyó politikatudományi képzésben azonban Juan Ferrando Badia grandiózus, teoretikus mélységű, 779 oldalas munkája (Ferrando Badia 1982) és a Manuel Pastor által szerkesztett *Ciencia Política* játssza a főszerepet.

Ferrando Badia „Politikatudományi Tanulmányai” (*Estudios de Ciencia Política*) három fő részre tagolódik. (A Politikatudomány módszerei koncepciója; a politika feltételei; a politika elemei.) A politika feltételei címszó alatt a szerző a jelzett jelenség fizikai, demográfiai, gazdasági, társadalmi csoportokhoz kötődő szociális aspektusaival, az elitek kérdéskörével, majd a területi alapon szerveződő közösségek, a nemzet és a régió problémájával foglalkozik. Megközelítésmódja a geopolitika erős hatását mutatja. A politika elemei című harmadik fő részben Ferrando Badia a politikai hatalom problémakörét vizsgálja. Foglalkozik a társadalom, az autoritás, a politikai hatalom történeti formái, legitimitásának összetevői, az állam, az állam- és kormányformák, valamint az alkotmány kérdéseivel. Ferrando Badia megközelítésére, elemzési módszereire ebben a részben a jogi mentalitás a jellemző. Túlságosan sok figyelmet szentel az állam és az alkotmány problémáinak, s nem ejt szót a pártrendszerekről, a politikai kultúráról és a politikai rendszerek típusáról. Ez utóbbi kifogásunk élét jelentősen tompítja az 1985-ben megjelent másik monumentális, a jelenkori politikai rendszerekről írott hatszázharmincyolc oldalas monográfiája (Ferrando Badia 1985). A könyv institucionalista-jogi szemlélettel áthatva tárgyalja a parlamenti, az elnöki és a marxista berendezkedések jellemző vonásait, történelmi típusait és alakváltozásait. Vizsgálódásai során jelentős mértékben támaszkodik Karl Loewenstein Alkotmányelmélet (Loewenstein 1976), Biscaretti di Ruffia összehasonlító alkotmányjog (di Ruffia 1984), Manuel Garcia Pelayo azonos című (Garcia Pelayo 1964) és Pablo Lucas Verdu Alkotmányjog (Verdu 1972) néven publikált munkájára, s finom elemzéssel mutatja ki a tekintélyuralmi és a totalitárius rendszerek közötti különbséget.

A Manuel Pastor által szerkesztett kötet lényegesen kisebb — háromszázhat oldal — terjedelmű. Hat különböző szerző által írott, hat fő részre (Cél, módszer és elmélet; Állam, Nemzet, Kormány; Politikai

ideológiák; Jelenkori politikai rendszerek; Politikai pártok; Választási rendszerek és eljárások) tagolódik.

Politikaelméleti komplexitásra törekvése ellenére formálisnak tekinthető a demokratikus-liberális, a szocialista és a harmadik világ hármasságára épülő politikai rendszer tipológia. Hiányzik a diktatórikus rezsimnek általános jellemzőinek felvázolása, a tekintélyuralom és a totalitarizmus közötti különbségtétel. A jól sikerült bevezető, állam, nemzet, kormány, politikai ideológiák, politikai pártok fejezet ellenére éppen a politikai tevékenység folyamatjellegét, a politikai rendszer társadalmi környezetből érkező hatásokra adandó válaszainak input-output aspektusait nem érzékeljük. Szó esik ugyan a választási rendszerekről, a hangsúly azonban a jogi folyamatokra, eljárásokra, technikákra helyeződik. A társadalom mélyáramlatai látókörön kívül maradnak.

Nem foglalkozik a könyv a politikai kultúra, a nyilvánosság és a közvélemény, a bürokrácia, a modernizáció, a politikai rendszerek változási tendenciái és a nemzetközi dimenziók kérdéseivel. Mentsésképpen elmondható, hogy megteszik ezt az e tanulmány más helyein felsorolt egyéb művek.

A dolog mindazonáltal azért nehezen érthető, mert Ramon Cotarelo a *Cél, módszer és elmélet* című bevezető fejezetben különbséget tesz mikro- és makropolitika között.

Ez utóbbit nemzeti vagy állami és nemzetközi politika részre osztja. A nemzeti vagy állami politika három, az eszmék, intézmények és folyamatok névvel illelhető elemből áll. A nemzetközi viszonyok alanyai az államok és az internacionális politikai rendszerek. (Európai Közösség vagy a Commonwealth). Önkéntelenül adódna tehát Mark Hagopian kitűnő, *Rendszerek, mozgalmak, ideológiák* című könyvében alkalmazott hármas tagolódás követése (Hagopian 1984).

A Ciencia Política szerzői és szerkesztője azonban nem éltek ezzel a megoldással.

A spanyol politikatudomány továbbfejlesztésében az egyetemek különböző karai, tanszékei, valamint a felsorolt intézmények és könyvkiadók mellett különleges hely illeti meg a Franco-rendszer bukásakor a Politikatudományi Intézetből *Alkotmánykutató Központtá* (*Centro de Estudios Constitucionales – CEC*) alakított intézményt.

Az elnevezés megváltoztatása mögött az 1978. decemberi alkotmány alapján álló új demokrácia tekintélyuralmi tradícióktól és autoritárius politikai gyakorlattól való tudatos elhatárolódása húzódik meg. Kifejezésre jut a demokratikus-szociális jogállamiság törvények legitimitásán nyugvó felfogása. Az Intézet a spanyol jogtudományi kutatások egyik központja. Nemzetközi viszonylatban is egyedülálló teljesítménynek számít az 1988-ban publikált három kötetes *Spanyol Alkotmány (Constitución Española I–II–III. 1988)* című könyv. A több ezer oldalas mű elemzi az alapcharta rendelkezéseit, közli az organikus törvények, a királyi dekrétumok és más fontos témához kapcsolódó jogszabályok szövegét, az alkotmánybíróság értelmezéseit, állásfoglalásait, mintául szolgáló külföldi (angol, belga, francia, német, olasz) megoldások ma-

gyarázatait és indoklását. Az egyes fejezetek végén részletes irodalomjegyzék található.

A kormány felügyelete alatt álló szerv elsősorban azonban a posztgraduális politológiai képzés és a politikatudományi kutatások koordinálójá. Kurzusain neves külföldi (R. Dahl, A. Lijphart, E. Comisso, M. Cotta, G. Shabad, R. Gunther, C. Offe stb.) és spanyol (R. Cotarelo, J. J. Linz, J. R. Montero, M. Pastor stb.) professzorok tartanak előadásokat és vezetnek szemináriumokat. A végzett hallgatók a politikatudomány és a közigazgatás különböző ágaiban szereznek diplomát, vagy dolgozat írásával és megvédésével tudományos fokozatot.

Igen jelentős a Központ kiadói tevékenysége is. Az Alkotmánykutató Intézet publikálja a *politikaelmélet klasszikusai*, *A Politikatudományi tanulmányok* (Coleccion de Estudios Politicos) a *Vitafüzetek* (Cuadernos y Debates) könyvsorozatot.

A Központ jelenteti meg a legszínvonalasabb spanyol politológiai folyóiratot a *Politikatudományi Szemlét* (*Revista de Estudios Politicos*), a *Közigazgatási Szemlét* (*Revista de Administración Publica*), a *Spanyol Alkotmányjogi Szemlét* (*Revista Española de Derecho Constitucional*), s az *Alkotmánykutató Intézeti Szemlét* (*Revista del Centro de Estudios Constitucionales*).

Komoly hozzájárulást jelentenek a spanyol politikatudomány fejlődéséhez a különböző *alapítványok*. A Szocialista Munkáspárt Ludolfo Paramio vezette *Pablo Iglesias Alapítványa* (Fundación Pablo Iglesias) egyéb tevékenység mellett a *Leviatán* című folyóiratot is megjeleníti, s kutatási lehetőséget biztosít hazai és külföldi szakembereknek.

Még jelentősebb a szintén a Szocialista Párthoz közelálló *Sistema Alapítvány* (Fundación Sistema). Az Alfonso Guerra, Elías Díaz, José Félix Tezanos által irányított csoport szervezte meg a *Sistema Kiadóvállalatot*, amely könyvsorozatában Cotarelo (1985), Claus Offe (1985), José Félix Tezanos (1987) munkái mellett a nemzetközi politikatudományi szakirodalom spanyol átalakulással foglalkozó alapművét, *A spanyol demokratikus átmenet* (La transición democratica española 1989) című kötetet is megjelentette. A kiadóvállalat tartja fenn a szintén igen színvonalas társadalom- és politikatudományi folyóiratot, a *Sistemat*.

A tárgykörbe tartozó sajtótermékek közül feltétlenül említést érdemel a demokratikus átmenet időszakában ismét megjelenő *Nyugati Szemle* (*Revista de Occidente*), a katolikus *Számadás és Értelem* (*Cuenta y Razon*) és a madridi egyetemek szerkesztésében 1990-ben indított Kelet-Közép-Európa problémáival foglalkozó *Keleti Füzetek* (*Cuadernos del Este*).

Végezetül szólni kell 1992 nagy eseményéről, a szocialista évtized (la década socialista), avagy a változás évtizede (la década del Cambio) politika- és társadalomtörténetét komplexen bemutató és elemző művek megjelenéséről. E publikációk a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) tízéves kormányzati periódusát vizsgálják.

A polémikus hangú, többnyire szerzőközösségek által írott elméleti és dokumentum értékű monográfiák a későbbi korok kutatói számára is kiindulási alapul szolgálnak (Carlos Alonso Zaldivar–Manuel Castells

(1992); Ramon Cotarelo (1992); El decenio Gonzalez (1992); Alfonso Guerra–José Félix Tezanos (1992); Antonio Guerra (1992). Javier Tusell–Justino Sinova (1992).

ÖSSZEGZÉS

Az ötszáz év eszmetörténeti hagyományával felvértezett spanyol politikatudomány intézményesülésének kezdetei a frankóizmus legkeményebb időszakáig nyúlnak vissza.

Tartalmi és szervezeti megszilárdulása azonban a dictablanda és a demokratikus rendszer keretei között ment végbe. Intézményesült fejlődésének ötven éve alatt az angol, a francia, a német és az olasz political science eredményeinek átvételével és adaptációjával a spanyol politikatudomány nagykorúvá, önállóvá vált. Multi- és interdiszciplináris megközelítésmódja ellenére azonban továbbra is erősen érződik a politikai- és alkotmányjog, az államelmélet, a jogfilozófia és a történettudomány hatása.

A spanyol politikatudomány legfőbb jellemzője a felfogások, irányzatok sokszínűségére és a tudományos iskolák pluralizmusára épülő tolerancia.

A politológiai kutatások eredményei iránt megnyilvánuló társadalmi igény kiadóvállalatok, egyetemi tanszékek, fakultások szervezésében, kutatóintézetek állami és alapítványi finanszírozásában, szakmai folyóiratok sokaságának fenntartásában, magyar kutatók számára irígylésre méltó mecénatúrában is kifejezésre jut. Mindezek a tényezők, Spanyolországban a *politika tudományát valóban a demokrácia tudományává tették.*

JEGYZETEK

¹ A „madridi csoportot” az Alkotmánykutató Intézet (Centro de Estudios Constitucionales — CEC) munkatársai, a Complutense Egyetem Politikatudományi és Szociológia Fakultása, az Autonóm Egyetem (Universidad Autonoma de Madrid — UAM) Politikatudományi és Jogi kara oktatói–kutatói alkotják.

² A politikai jog (derecho político) tartalmát legpontosabban az alkotmánytan fogalmával adhatjuk vissza. A Centro de Estudios Constitucionales rendszeres időközönként megjelenteti a politikai jellegű törvények kódex (alkotmány; választási törvények; önkormányzati közösségek statútumai; a politikai pártokról rendelkező jogszabályok; a Képviselőházra, a Szenátusra, az Alkotmánybírárságra vonatkozó normák stb.). A Civitas könyvkiadó pedig évről évre közli a hatályos politikai jellegű törvények teljes szövegét. Kiegészítve a CEC gyűjteményét az oktatási törvénnyel, a vallásszabadságról rendelkező jogszabályokkal, a sztrájk törvénnyel, az állam központi szerveire vonatkozó szabályozással stb. Az alkotmánytantól természetesen különbözik a több évszázados múltta visszatekintő alkotmányjog (derecho constitucional), amely még napjainkban is szorosan kapcsolódik a spanyol politikatudományhoz.

- ³ Legfontosabb művei: De potestate civile, 1528; De potestate Papae et Concilii, 1534; De iure belli, 1539.
- ⁴ Bartolome de las Casas történelmi tablójában (Historia de las Indias; Brevísima relación de la destrucción de las Indias; Remedios para la reformación de las Indias; Los tesoros del Perú, stb.) és az önrendelkezésről szóló, 1571-ben Frankfurtban megjelent De regia potestate című értekezésében a modern demokratikus spanyol politikai gondolkodás egyik első képviselője volt.
- ⁵ Juan Donoso Cortés legjelentősebb művei: Memoria sobre la Monarquía (1832), Lecciones de Derecho Político (1836), Principios constitucionales (1837), De la Monarquía absoluta en España (1838), Discurso sobre la Dictadura (1849), Discurso sobre Europa (1850), Discurso sobre España (1850), Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo (1851).
- ⁶ Chao, Romero Ortiz y Ruiz Quevedo: Diccionario de la política (1848), Rico y Amat: Diccionario de los políticos (1855), Andres Borrego: De la organización de los partidos políticos en España (1855), Manuel Colmeiro: Derecho Administrativo español (1850); Santamaria de Paredes: Curso de Derecho Político (1880), Fernando Mellado: Tratado elemental de Derecho Político (1891).
- ⁷ Adolfo Posada legfontosabb művei: El parlamentarismo (1887), Tratado de Derecho Político (2 vols. 1893–94; 2^a ed 1923–24), Las instituciones políticas de los pueblos hispanoamericanos (1900), Teorías políticas (1905), Derecho Político comparado (1906), Principios de Sociología (1908), Socialismo y reforma social (1922), España en crisis. La política (1923), Las funciones sociales del Estado (1929), El régimen constitucional (1930), La crisis del Estado y el Derecho Político (1934).
- ⁸ Lásd: Meditaciones del Quijote (1914), Vieja y nueva política (1914), España invertebrada (1921), El ocaso de las revoluciones (1923), La rebelión de las masas (1930) és más műveit. Magyar nyelven 1983-ban jelent meg az Európa Könyvkiadó gondozásában a két történelmi esszé (Gerinctelen Spanyolország; A történelem mint rendszer) című kötet.
- ⁹ José Ortega y Gasset 1923-tól jelenteti meg a *Revista de Occidente* című folyóiratot.
- ¹⁰ A salamancai csoport vezéralakja nem csupán művei, de erkölcsi tisztasága miatt is nagy tekintélyt vívott ki magának az értelmiség soraiban. Az ötvenes években híveivel létrehozta a Spanyol Szocialista Néppártot (Partido Socialista Popular — PSP). Az 1977-es választásokon még önállóan indul, 1978 áprilisában azonban Tierno Galvan professzor szervezete belép a Felipe Gonzalez vezette Spanyol Szocialista Munkáspártba. (Partido Socialista Obrero Español — PSOE). Tierno Galvan a PSOE színeiben Madrid polgármesterévé választják.
- ¹¹ Pablo Lucas Verdu elsősorban a politikai jog tudományának művelője. 1969-ben publikálja azonban a Principios de Ciencia Política (A politikatudomány alapelvei) című háromkötetes könyvet.
- ¹² Az általa frott Jelenkori politikai rendszerek (Los regimenes políticos contemporaneos, Editorial Tecnos, Madrid, 1983) című könyv a spanyol egyetemeken bestsellernek számít.
- ¹³ A katalán származású tudós a nemzeti kérdés szakértőjének számít. Ő váltotta Jorge Semprunt a kulturális miniszter funkciójában.
- ¹⁴ Politikatudomány (La Ciencia Política) című műve 1970-ben jelent meg.
- ¹⁵ Carlos Ollero 1983-ig állt a tanszék élén.
- ¹⁶ Ehhez a generációhoz tartozik, a madridi egyetemen is professzorságot szerzett, Enrique Tierno Galvan, Pablo Lucas Verdu, Raul Morodo, Martinez Cuadrado, s a külügyminiszterré lett Francisco Moran.
- ¹⁷ Legkiemelkedőbb képviselői a csoportnak Ramon Cotarelo, Manuel Pastor, Andres de Blas Guerrero, José Ramon Montero, Carlos Alba Tercedor.

- ¹⁸ Az ő fia José Maria Maravall.
- ¹⁹ Fontosabb művei: *El liberalismo* (1940), *Sobre el concepto de Nación* (1941).
- ²⁰ Ollero és Sanchez Agesta mellett ő volt a spanyol politikatudomány doyenje. Munkásságával nagy tekintélyt vívott ki magának. Főbb művei: *Mitos y símbolos políticos* (1964), *Del mito y de la razón en el pensamiento político* (1968), *Burocracia y tecnocracia* (1974), *Las transformaciones del Estado contemporaneo* (1977), *El Estado de partidos* (1986).
- ²¹ Fontosabb művei: *Un regimen autoritario: España* (1964), *El sistema de partidos en España* (1974), *Informe sociológico sobre el cambio político en España* (1981).
- ²² Az első ciklusba az első három év, a második ciklusba a negyedik és az ötödik szemeszter tartozik.
- ²³ Maurizio Cotta Ulrike Lieberttel együtt egyik szerkesztője a *Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe*. Pinter, London 1990. című kötetnek.
- ²⁴ *Hogyan változnak a politikai rendszerek (Como cambian los regimenes políticos)* című művét az Alkotmánykutató Intézet Politikatudományi tanulmányok sorozatában spanyolul publikálta.
- ²⁵ *Manual de Ciencia Política*. Alianza Editorial, Madrid, 1988.
- ²⁶ Sartori, Giovanni: *Partidos y sistemas de partidos*. Alianza Editorial, Madrid 1976 y 1980.

HIVATKOZÁSOK

- Aguila Tejerina, Rafael del, y Montoro, Ricardo: *El discurso político de la transición española*, CIS, Madrid, 1984.
- Aznar, José Maria: *Libertad y Solidaridad*, Planeta, Barcelona, 1991.
- Balansó, Juan: *La familia real y la familia irreal* Editorial Planeta, *Espejo de España*, Madrid, 1991.
- Bassols Coma, Martin: *Constitucion y sistema economico*, Tecnos, Madrid, 1988.
- Benegas, José Maria: *La razón socialista*, Planeta, Barcelona, 1990.
- Blanco Valdés, Roberto: *Los partidos políticos*, Tecnos, Madrid, 1990.
- Blas, Andres de Nacionalismo e ideologias politicas contemporaneas, Espasa Calpe, Madrid, 1984.
- *Sobre el nacionalismo español*, CEC, Madrid, 1989.
- Blas, Andres de—Cotarelo Ramon: *Teoria del Estado*, UNED, Madrid, 1988.
- Carrillo, Santiago: *Eurocomunismo y Estado*, Critica, Madrid, 1977.
- Casas, José Luis: *El ultimo califa*. Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1990.
- Catolicismo en España, Instituto de Sociología Aplicada de Madrid, Madrid, 1983.
- Ciencia Política (Compilador Manuel Pastor) McGraw–Hill, Madrid, 1989.
- Cierva, Ricardo de la: *La derecha sin remedio (1801–1987)*. De la prisión Jovellanos al martirio de Fraga. Plaza y Janés, Bacekona, 1987.
- Constitución Española I–II–III. CEC, Madrid, 1988.
- Cotarelo, Ramon: *Los partidos políticos*, Sistema, Madrid, 1985.
- *Del Estado de bienestar al Estado de malestar*, CEC, Madrid, 1986.
- *En torno a la teoría de la democracia*. CEC, Madrid, 1990.
- Cotarelo, Ramon y otros: *Introducción a la Ciencia Política*, UNED, Madrid, 1987.

- Cotarelo, Ramon (comp.): *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 1992.
- Díaz, Elías: *Notas para una historia del pensamiento español actual (1939-1975)*, Edicusa, Madrid, 1978.
- *La transición a la democracia. Claves Ideológicas (1976-1986)*, Eudema, Madrid, 1987.
- *Ética contra política. Los intelectuales y el poder*. CEC, Madrid, 1989.
- Diez años de régimen constitucional. Editor Enrique Alvarez Conde, Tecnos, Madrid, 1989.
- Diez años en la vida de los españoles, Plaza y Janés, Barcelona, 1986.
- El decenio Gonzalez. Ediciones Encuentro, Madrid, 1992.
- España diez años después de Franco, 1975-1985, Planeta, Barcelona, 1987.
- España, un presente para el futuro (vol. II.), Instituto de Estudios Económicos, Madrid, 1984.
- Esteban, Jorge de: *La crisis del Estado franquista*, Labor, Barcelona, 1977.
- Esteban, Jorge de y López Guerra, Luis: *Los partidos políticos en la España actual*, Instituto de Estudios Económicos, Planeta, Barcelona, 1982.
- Fernandez, Carlos: *Los militares en la transición política*, Argos Vergara, Barcelona, 1982.
- Ferrando Badía, Juan: *Estudios de Ciencia Política*, Tecnos, Madrid, 1982.
- *Regímenes políticos actuales*, Tecnos, Madrid, 1985.
- Fraga Iribarne, Manuel: *El desarrollo político*, Gríjako, Barcelona, 1972.
- *Alianza Popular, Albia, Bilbao*, 1977.
- *Ideas para la reconstrucción de una España con futuro*, Planeta, Barcelona, 1980.
- *El pensamiento conservador español*, Planeta, Barcelona, 1981.
- *En busca del tiempo servido*, Planeta, Barcelona, 1987.
- *España entre dos modelos de sociedad*, Planeta Barcelona, 1987.
- Fuente, Ismael: *El largo adiós de Felipe Gonzalez*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1991.
- El futuro de las autonomías territoriales, Universidad de Cantabria, Asamblea Regional de Cantabria, 1990.
- García de Enterría, Eduardo, y Predieri (eds): *La Constitución Española de 1978: un estudio sistemático*, Cívitas, Madrid, 1978.
- García San Miguel, Luis: *Teoría de la transición. Un análisis del modelo español. 1975-1978*, Editora Nacional Madrid, 1981.
- García Pelayo, Manuel: *Derecho Constitucional comparado*, Tecnos, Madrid, 1964.
- Guerra, Alfonso: *Este viejo y nuevo partido*, Pablo Iglesias, Madrid, 1979.
- *Felipe Gonzalez. De Suresnes a la Moncloa*. Novatex, Madrid, 1984.
- Guerra, Alfonso-José Félix Tezanos (eds.): *La década del cambio*. Editorial Sistema, Madrid, 1992.
- Guerra, Antonio: *Las filípicas. Diez años de gobierno socialista. 1982-1992.*, Planeta, Espejo de España, Barcelona, 1992.
- Gutiérrez, José-Miguel, Amando de: *La ambición del César*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1990.
- Hagopian, Mark: *Regimes, Movements, and Ideologies. A Comparative Introduction to Political Science*, Longman Inc. New York and London, 1984.
- Hernández Bravo de Laguna, Juan: *Las elecciones políticas en Canarias 1976-1986*, Consejería de la Presidencia Gobierno de Canarias, 1987.
- Hernández Gil, Antonio: *El cambio político español y la Constitución*, Planeta, Barcelona, 1982.
- Linz, Juan José: *Informe FOESSA: Informe sociológico sobre el cambio político en España, 1975-1981*, Euramerica, Madrid, 1981.
- Linz, Juan José y Montero, José Ramon (eds): *Crisis y cambio: Electores y partidos en la España de los años ochenta*. CEC, Madrid, 1986.
- Loewenstein, Karl: *Teoría de la Constitución*, Editorial Ariel, Barcelona, 1976.

- Maravall, José María: Dictadura y disentimiento político, Alfaguara, Madrid, 1978.
— La política de la transición, Taurus, Madrid, 1984.
- Mesa, Roberto: Democracia y política exterior en España, Eudema, Madrid, 1988.
- Miguel, Amando de: Sociología del franquismo, Euros, Barcelona, 1975.
- Míguez Gonzalez, Santiago: La preparación de la transición a la democracia en España, Universidad de Zaragoza, 1990.
- Miralles, Melchor y Satué, Francisco: Alfonso Guerra. El conspirador Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1991.
- Morán, Gregorio: Miseria y grandeza del Partido Comunista de España 1939–1985, Planeta Barcelona, 1986.
— El precio de la transición. Planeta Espejo de España, Barcelona, 1991.
- Morodo, Raul: Los partidos políticos en España, Labor, Barcelona, 1979.
— La transición política, Tecnos, Madrid, 1984.
- Murillo Ferrol, Franciso–Beltrán Manuel–Castillo Jaime: Informe FOESSA. Informe sociológico sobre el cambio social en España (1975–1983), Euromérica, Madrid, 1983.
- Offe, Klaus: Partidos políticos y nuevos movimientos sociales, Sistema, Madrid, 1985.
- Ollero, Carlos; Estudios de Ciencia Política, Ed. Nacional, Madrid, 1955.
— Derecho y teoría política en el proceso constituyente español, CEC, Madrid, 1986.
- La opinión pública española: Del franquismo a la democracia, CIS, Madrid, 1982.
- Palomeque López, Manuel–Carlos: Derecho sindical español, Tecnos, Madrid, 1991.
- Palomo, Graciano: El vuelo del halcón, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1990.
- Panbianco, Angelo: Modelos de partido, Alianza Universidad, Madrid, 1990.
- Parga, Manuel Jimenez: Los regimenes políticos contemporáneos, Tecnos, Madrid, 1983.
- Peces–Barba, Gregorio: La elaboración de la constitución de 1978, CEC, Madrid, 1988.
- Pensamiento Jurídico y sociedad internacional. CEC y Universidad Complutense de Madrid, 1986.
- Pérez Díaz, Victor: El retorno a la sociedad civil, Instituto de Estudios Economicos, Madrid, 1987.
- Ramirez, Manuel: España, 1939–1975. Regimen político e ideología, Labor, Barcelona, 1978.
- Di Ruffia Biscaretti, Paolo: Introduzione al Diritto costituzionale comparato Ed. Giuffrè, Milano, 1984.
- Sanchez Agesta, Luis: Principios de Ciencia Política. Ed. Nacional, Madrid, 1955.
— Elementos de Ciencia Política, Ed. Nacional, Madrid, 1986.
- Santamaría, Julián: Transición a la democracia en el Sur de Europa y América Latina, CIS, Madrid, 1981.
- Sartori, Giovanni: Elementos de teoría política, Alianza Editorial, Madrid, 1992.
- Tezanos, José Felix: Estructura de clases y conflictos de poder en la España postfranquista, Edicusa, Madrid, 1978.
— Sociología del socialismo español, Tecnos, Madrid, 1982.
— La democratización del trabajo, Sistema, Madrid, 1987.
- Tezanos, Jose Félix–Cotarelo, Ramon-Blas, Andres de: La transición democrática española, Sistema, Madrid, 1989.
- Tusell, Javier–Justino Sinova: La década socialista. España Calpe, Madrid, 1992.
- Umbral, Francisco: Del 98 a Don Juan Carlos, Planeta, Espejo de España, Madrid, 1991.
- Verdu, Pablo Lucas: Principios de Ciencia Política 3 vols. Tecnos, Madrid, 1969.
— Curso de Derecho Constitucional, Tecnos, Madrid, 1972.
- Vilar, Sergio: Historia del antifranquismo, Plaza y Janes, Barcelona, 1984.
- Zaldivar, Carlos Alonso–Manuel Castells: España fin de siglo Alianza Editorial, Madrid, 1992.

Spanyol szerzők angol nyelvű munkái

- Carr, Raymond–Juan Pablo Fusi: *Spain: Dictatorship to Democracy*. London: Allen and Unwin, 1981.
- Carrillo, Santiago: *Eurocommunism and the Spanish State*, Westport, Conn.: Lawrence Hill and Co., 1978.
- Casanova, José: *Modernization and Democratization: Reflections on Spain Transition to Democracy*, *Social Research*, vol. 50. No. 4. 1983. 929–973. old.
- Claudin, Fernando: *Eurocommunism and Socialism*. London: New Left Books, 1978.
- Cotarelo, Ramon–Lourdes López Nieto: *Spanish Conservatism, 1976–1987*. In: Klaus von Beyme (comp): *Right — wing extremism in Western Europe*, Frank Cass, London, 1988.
- Linz, Juan José: *An Authoritarian Regime: Spain*. In: *Mass Politics*, Erik Allardt and Stein Rokkan (eds.) New York: Free Press. 1970., 251–283. old.
- *Opposition to and under an Authoritarian Regime*. In: *Regimes and Oppositions*, Robert Dahl, ed. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1973., 171–259. old.
- *Totalitarian and Authoritarian Regimes*: In: *Handbook of Political Science, Volume III.*, Fred Greenstein and Nelson Polsby, eds. Reading, Massachusetts: Addison Wesley, 1975., 175–412. old.
- *The New Spanish Party System*. In: Richard Rose (ed.) *Electoral Participation. A Comparative Analysis*. Beverly Hills and London: Sage Publications, 1980.
- Linz, Juan José–Alfred Stepan (eds.): *The Breakdown of Democratic Regimes* ed. John Hopkins University Press, Baltimore, 1978.
- López, Rafael–Pintor: *Mass and Elite Perspectives in the Process of Transition to Democracy*. In: *Comparing New Democracies*. E. Enrique Baloyra. Westview Press/Boulder and London, 1987. 79–100. old.
- Maravall, José Maria: *Dictatorship and Political Dissent: Workers and Students in Franco's Spain*. London: Tavistock, 1978.
- *The Transition to Democracy in Spain*. London: Croon Helm, 1982.